

Urszula Kowalewska

Rola polskich serii książkowych na przykładzie serii Państwowego Wydawnictwa "Iskry" w latach 1956-1992

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum 15, 101-118

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Urszula Kowalewska

**ROLA POLSKICH SERII KSIĄŻKOWYCH
NA PRZYKŁADZIE SERII PAŃSTWOWEGO WYDAWNICTWA
„ISKRY” W LATACH 1956-1992**

Na polskim rynku wydawniczym serie książek znane są od dawna. Aniela Morawska w pracy *Serie wydawnicze w Polsce Ludowej* przyjęła, że wydawanie publikacji seryjnych rozpoczyna rok 1752¹. W tym roku ukazał się tom 1 *Zebrania rytmów, przez wierszopisów żyjących lub naszego wieku zeszytych pisanych*, a 5 ostatni wolumin z tej serii wydrukowano w 1756 roku. Pomysłodawcą serii był Józef Andrzej Załuski. Podobną chronologię przyjmuje Janusz Dunin w publikacji *Rozwój cech wydawniczych polskiej książki literackiej XIX-XX wieku*². Stwierdza on również, że: „Jednym z najważniejszych odkryć w dziedzinie popularyzacji książki była jej serializacja”³. Po dzień dzisiejszy serie wydawnicze są rozpoznawalnym znakiem, który funkcjonuje wśród ludzi zainteresowanych książką: wydawców, księgarzy, historyków literatury, bibliotekarzy, nauczycieli, dziennikarzy oraz czytelników.

Publikacje wydawane w serii są powiązane znakami identyfikacyjnymi. Najczęściej jest to tytuł serii umieszczony na okładce wraz ze znakiem graficznym. Często w jej obrębie występuje numeracja, a na okładce lub na końcu książki umieszczony jest wykaz książek wydanych w ramach serii oraz tych które mają się wkrótce ukazać. W seriach grupowane są utwory o wspólnej tematyce. Najczęściej elementami wspólnymi są szata graficzna, format oraz numer pozycji. Konkretna seria powinna przywoływać określone skojarzenia związane z tematem. Ma to wynikać z podobnych okładek czy charakterystycznego znaku graficznego. Te elementy zapadały zwykle w pamięci odbiorców, ułatwiały identyfikację danego typu lektury.

¹ A. Morawska, *Serie wydawnicze w Polsce Ludowej*, Warszawa 1971, s. XV.

² J. Dunin, *Rozwój cech wydawniczych polskiej książki literackiej XIX-XX wieku*, Łódź 1982, s. 162.

³ Tamże, s. 160.

Publikowanie książek w ramach serii wydawniczych należy uznać za niezwykle istotne zjawisko w dziejach ruchu wydawniczego⁴. Zjawisko mające bardzo duże konsekwencje tak dla czytelników jak i dla wydawców, dla popularyzacji literatury i czytelnictwa. Seria – o ile wzbudzi zainteresowanie czytelnika – jest w stanie związać ze sobą odbiorcę na stałe, sprawić, że poszukuje on kolejnych tytułów opatrzonych tymi samymi znakami graficznymi, czy elementami opracowania edytorskiego. Wydawnictwa takie wyrabiają nawyki czytelnicze, sprawiają, że ich odbiorcy szukają określonych tytułów, czekają na ich ukazanie się, a w konsekwencji sięgają częściej także po inne wydawnictwa. Wydawcy uzyskują w czytelnikach serii dość ściśle grono odbiorców, co pozwala szybko określić faktyczne zapotrzebowanie na literaturę danego typu. W okresie powojennym serie powstawały masowo, wypuszczali je na rynek prawie wszyscy wydawcy⁵.

W literaturze fachowej mianem serii określa się „wydawnictwo ciągłe, ukazujące się nieregularnie; składa się z odrębnych dzieł różnych autorów, z których każde ma własny tytuł i stanowi wydawnictwo zwarte. Poszczególne pozycje połączone są w całość wydawniczą wspólnym tytułem serii (często zaopatrzone są w kolejny numer serii) lub znakiem graficznym. Dzieła wydane w serii posiadają jednolitą szatę graficzną (oprawa, format itd.)”⁶.

Aniela Morawska serią wydawniczą określa „[...] realizację założeń programowych wydawcy, wyrażoną w postaci publikacji szeregu druków zwartych o wspólnej nazwie i wspólnych cechach opracowania graficznego”⁷.

Cykliczność i rytmiczność ukazywania się utworów w ramach serii służyła podtrzymywaniu zainteresowań czytelnika tym typem publikacji. Janusz Dunin zauważył, że:

„Seria książkowa przez swą ciągłość przywiązywała czytelnika, który często ją prenumerował lub tylko kolekcjonował jej kolejne tomy, stanowiła też pewien sprawdzian recepcji literackiej [...] szansę kontynuacji miały tylko te inicjatywy, które spotkały się z przychylnym przyjęciem”⁸. Wydawanie utworów w serii sprzyjało również działaniom marketingowym wydawnictwa. O serii, jako formie organizacji produkcji i rozpowszechniania tak pisał Radosław Cybulski: „Przy dużej produkcji wydawniczej seria staje się czynnikiem orientującym czytelnika. Jednolite elementy graficzne pełnią rolę

⁴ A. Jazdon, *Wielkopolskie serie wydawnicze do 1945 roku*, Poznań 1997, s. VIII.

⁵ A. Morawska, *Serie wydawnicze ...*, s. XXIII.

⁶ *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, Wrocław 1976, s. 270.

⁷ A. Morawska, *Serie wydawnicze...*, s. 14.

⁸ A. Jędrych, *Polskie serie literackie i paraliterackie 1901-1939*, Łódź 1991, s. 3.

znaku firmowego, znaku jakości, który odgrywa ważną rolę w handlu. Przyjęte z góry zasady doboru tytułów oraz opracowania edytorskiego serii ułatwiają podejmowanie decyzji wydawniczych. Seria określa również krąg odbiorców, jest tworzona z myślą o zaspokajaniu potrzeb czytelniczych. [...] Opracowany dla serii wzorzec wykonania technicznego i szaty graficznej powtarza się we wszystkich kolejnych tomach. Ułatwia to proces przygotowania i wykonania technicznego książek z serii, a równocześnie wpływa na obniżenia kosztów produkcji. [...] dla nabywcy i czytelnika seria jest znakiem jakości. Numeracja poszczególnych tomów serii spełnia nie tylko porządkową funkcję, ale jest również stymulatorem sprzedaży, zachęca bowiem nabywców do kompletowania serii. [...] Nazwa i znak wydawniczy serii ułatwiają czytelnikowi odnalezienie książki i jej wybór”⁹.

O niesłabnącym zainteresowaniu seriami wydawniczymi świadczy fakt ukazania się wielu publikacji grupujących serie lub opisujących je szczegółowo. Wykaz literackich i paraliterackich serii wydawniczych z lat 1901-1939 podała Alicja Jędrych w dwuczęściowej publikacji¹⁰, zawierającej wykaz serii oraz indeksy nazwisk i tytułów. Opis serii uwzględnia takie dane jak: tytuł serii i podtytuły, wydawcę, miejsce i datę jej ukazania się, format, objętość, nakład, cenę. Aniela Morawska w swojej pracy¹¹ przedstawiła krótką historię serii wydawanych na terenie Polski oraz scharakteryzowała rynek wydawniczy PRL-u. Dokonała przeglądu serii, które usystematyzowała według dziedzin. Podobny układ spisu serii z podziałem na dziedziny został zawarty we wcześniejszym opracowaniu *Serie wydawnicze*¹² wydanym przez Ministerstwo Kultury i Sztuki – Departament Wydawnictw. W publikacjach opisujących poszczególne wydawnictwa do których należy zaliczyć *Informator ruchu wydawniczego w Polsce*¹³ przy informacji zawierającej rok powstania wydawnictwa, zakres działalności, nazwisko dyrektora i redaktora wydawnictwa, adres, znak graficzny wymieniano również tytuły wydawanych serii. Podobnie jak w książce Lucjana Bilińskiego¹⁴ gdzie przy opisie wydawnictwa zamieszczono krótkie opisy serii. Artur Jazdon w swojej pracy¹⁵

⁹ R. Cybulski, *Serie książek kieszonkowych w Polsce w latach 1966-1970*, Warszawa 1972, s. 34-35.

¹⁰ A. Jędrych, *Polskie serie ...*

¹¹ A. Morawska, *Serie wydawnicze ...*

¹² *Serie wydawnicze. Informacja o publikacjach seryjnych w polskim ruchu wydawniczym*, Warszawa 1962.

¹³ *Informator ruchu wydawniczego w Polsce*, Warszawa 1971.

¹⁴ L. Biliński, *Instytucje wydawnicze i dystrybucja książki w Polsce*, Warszawa 1975.

¹⁵ A. Jazdon, *Wielkopolskie serie ...*

dokonał próby rejestracji wszystkich serii opublikowanych na terenie Wielkopolski od pierwszego wydawnictwa do 1945 roku.

Niektóre serie wydawnicze doczekały się szczegółowej literatury przedmiotu. Do takich należą m. in. serie: „Książki Kieszonkowe”, „Książki o Książce” i „Biblioteczka Aforystów”. Radosław Cybulski w pracy pt. *Serie książek kieszonkowych w Polsce w latach 1966-1970*¹⁶ przedstawił, na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych, sytuację tego rodzaju książek. Popularnonaukową serię „Książki o Książce” scharakteryzował Kazimierz Rulka w publikacji *Bibliofilskie Wydawnictwo Seryjne*¹⁷. Seria ta wydawana była przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, a jej zadaniem było upowszechnianie wśród czytelników wiedzy z zakresu bibliologii. Serię „Biblioteczka Aforystów”, wydawaną przez Państwowy Instytut Wydawniczy scharakteryzowała Stanisława Kurek-Kokocińska¹⁸. Autorka opisała serię, obejmującą 38 tytułów wydawnictw zwartych i omówiła poszczególne tomiki zawierające myśli, sentencje, maksymy i aforyzmy. Marzena Kowalska opisała serie wydawnicze¹⁹ pochodzące z różnych lat XX wieku, publikujące utwory wyłącznie laureatów literackiej Nagrody Nobla i zawierające w tytule serii nazwę nagrody.

Z krótkiego przeglądu literatury poświęconej seriom wydawniczym niezbicie wynika, że cieszyły się i nadal cieszą dużą popularnością. Przez czytelników są często kupowane, a badacze książki widząc w nich ważne zjawisko chętnie dokonują ich oceny i przeglądu.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie różnorodnych tematycznie serii wydawanych przez Państwowe Wydawnictwo „Iskry” działające w latach 1952-1992. Wachlarz tematyczny serii tego wydawnictwa był bardzo bogaty i obejmował literaturę społeczno-polityczną, ideologiczną, podróżniczą, wspomnieniową, reportażową, przygodową, sensacyjną, fantastyczną i satyryczną. Charakterystykę wydawnictw seryjnych „Iskier” opracowano na podstawie analizy *Przewodnika Bibliograficznego* z lat 1952-1992

¹⁶ R. Cybulski, *Serie książek kieszonkowych ...*

¹⁷ K. Rulka, *Bibliofilskie wydawnictwo seryjne: Książki o książce*, „Archiwa, Biblioteki, Muzea” 1972, t. 25, s. 251-264.

¹⁸ S. Kurek-Kokocińska, „*Biblioteczka Aforystów*” *Państwowego Instytutu Wydawniczego*, w: *Od księgoznawstwa przez bibliotekoznawstwo do nauki o informacji XXI w.*, Białystok 2007, s. 91-116.

¹⁹ M. Kowalska, *Literackie serie wydawnicze w Polsce w latach 1921-1999*, w: *Dokąd zmierzamy? Książka i jej czytelnik. Materiały z Ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego. Międzyzdroje 20-22 września 2007*, red. R. Gaziński, Szczecin 2008, s. 109-126.

oraz katalogów wydawniczych²⁰. Literatura dotycząca wydawnictwa „Iskry” jest bardzo skromna, poświęcono mu jedynie nieliczne artykuły w prasie codziennej, zawiadamiające o planach wydawniczych. Artykuł całościowo opisujący tę oficynę ukazał się w 1967 roku i dotyczył kształtowania się wydawnictwa oraz pierwszego dziesięciolecia jego działalności²¹. Na potrzeby konferencji „Przestrzeń informacyjna książki” Łódź 2008 powstał referat omawiający profil wydawniczy „Iskier”²². Pozostałe artykuły²³ opisują tylko wyrywkowe zagadnienia z działalności oficyny, przedstawiają plany wydawnicze bądź recenzje wydanych książek.

Państwowe Wydawnictwo „Iskry” zostało powołane w 1952 roku przez Centralny Urząd Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa²⁴. Ze Spółdzielni Wydawniczej „Książka i Wiedza”, w ramach ówczesnych praktyk centralizacji i specjalizacji wydawnictw, wydzielono zespół redakcji książek dla młodzieży. I tak utworzono nową oficynę, mającą za zadanie wydawanie i popularyzację literatury dla młodzieży. Wydawnictwo to swoje publikacje adresowało głównie do młodzieży w wieku 16-18 lat. Wydawało przede wszystkim książki współczesnych pisarzy, publicystów, reportażyistów i popularyzatorów nauki. Działo do 1992 roku, kiedy zostało sprywatyzowane. W latach 1955-1992 „Iskry” wydały 4742 tytuły. Niezwykle ważną rolę w działalności oficyny odegrały serie i cykle wydawnicze. Od 1956 roku zaczęto wprowadzać na rynek szereg ciekawie pomyślanych serii wydawniczych.

²⁰ Katalog „Iskier” 1952-1972, Warszawa 1973; Katalog „Iskier” 1973-1982, Warszawa 1988.

²¹ S. Siekierski, „Iskry” – wydawnictwo młodzieżowe, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1967, s. 189-210.

²² U. Kowalewska, *Profil wydawniczy Państwowego Wydawnictwa „Iskry” w latach 1952-1992*, w: *Przestrzeń informacyjna książki*, Łódź 2008, s. 263-278.

²³ A. Bukowska, *Trzeba było Iskier*, „Nowa Kultura” 1953, nr 1, s. 11; W. Natanson, *O polityce wydawniczej*, „Twórczość” 1957, nr 5, s. 153-155; *Co czyta młodzież*, rozmowę z Jerzym Wittlinem przeprowadził Jerzy Gembicki, „Nowa Kultura” 1962, nr 20, s. 5; J.O., *Wydawnictwo młodych*, „Bibliotekarz” 1962, nr 9, s. 281-282; J. Okopień, *O „Iskrach” – niekoniecznie jubileuszowo*, „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” 1977, nr 21/22, s. 3; *Iskry – oficyna młodych*, z Łukaszem Szymańskim dyrektorem i redaktorem naczelnym „Iskier” rozmawia Irena Bolek, „Nowe Książki” 1977, nr 18, s. 1-4; J. Okopień, „Sztuka kochania” i przyszłość wydawnictwa, „Życie Literackie” 1982, nr 37, s. 2; Z. Irzyk, *Oficyna bestsellerów i debiutów*, „Kierunki” 1987, nr 40, s. 11; *Dla najmłodszych pisarzy*, „Kierunki” 1988, nr 34, s. 6; E. Szydłowska, *Jubileusz Iskier*, „Notes Wydawniczy” 2002, nr 12, s. 40.

²⁴ *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, szp. 1767.

Jako pierwsza w 1956 roku powstała seria „Naokoło Świata”, w której publikowano reportaże podróżniczo – przygodowe, relacje z najgłośniejszych wypraw podróżniczych. Książki te miały prezentować wszystkie kontynenty, szczególnie zaś kraje dalekie i egzotyczne. Należała ona do najpopularniejszych serii i zyskała ogromne powodzenie wśród czytelników²⁵. Załącznikiem serii była książka pt. *Naokoło świata* wydana w 1955 roku. Zawierała ona krótkie informacje o najważniejszych krajach i jednostkach administracyjnych świata. Każda część świata stanowiła osobny rozdział, w którym poszczególne kraje wymieniono w porządku alfabetycznym. Seria adresowana była do masowego odbiorcy. W jej skład wchodziły książki, które miały zwykle przygodową fabułę i zawierały oparty na faktach obraz niebezpiecznych eskapad i wypraw, podejmowanych pod różnymi szerokościami geograficznymi. Seria miała wyraźny charakter geograficzno–przygodowy, opisywała niebezpieczeństwo, przyrodę, obyczaje i kulturę bez zaangażowania politycznego. Charakteryzowała się jednolitym formatem i jednolitą szatą graficzną – białą obwolutą z kolorową fotografią oraz znakiem graficznym serii – stylizowaną siatką kuli ziemskiej. Była bogato ilustrowana czarno-białymi fotografiami reporterskimi. Początkowo wydawana w nakładzie 20 tysięcy egzemplarzy, a wraz z postępującym zainteresowaniem czytelników nakłady zwiększono do 50 tysięcy. Pozycjami reprezentującymi serię były: Kazimierz Dziewanowski *Mahomet i pułkownicy*, *Archanioły i szakale*, Krzysztof Baranowski *Hobo*, *Kapitan Kruk*, *Zapiski najemnego żeglarza*, Olgierd Budrewicz *Sygnaly z trzech kontynentów*. W serii ukazywały się również licznie reportaże zagranicznych podróżników i zdobywców, takich jak Roald Amundsen *Zdobycie bieguna południowego*, Thor Heyerdahl *Wyprawa Kon-Tiki*, *Aku-Aku*. *Tajemnica Wyspy Wielkanocnej*, Liv Balstad *Pod biegunem kwitną kwiaty*. W jej ramach publikowano także powieści np. *Zielone wzgórza Afryki* Ernesta Hemingwaya, eseje np. *Pożegnanie z Afryką* Karen Blixen. Autorami książek o górach byli wybitni alpinści i himalaiści: Walter Bonatti, Christian Bonington, Kurt Diemberger, Maurice Herzog, John Hunt, a książek marynistycznych znani żeglarze: Francis Chichester, Jean Merrien. W 1962 roku pod szyldem „Naokoło Świata” ukazał się tom wierszy egzotycznych w przygotowaniu Zbigniewa Stolaraka *Czerwone oczy maski*. *Murzyńskie, eskimoskie, indiańskie, polinezyjskie teksty poetyckie*. Jedną z ostatnich książek wydanych w tej serii było *Wyrachowane szaleństwo: samotny rajd po rekord Guinnessa* Jerzego Adamuszka w 1994 roku, czyli już po prywatyzacji wydawnictwa, seria ta była kontynuowana przez Wydawnictwo Literackie Muza w Warszawie w latach 1995-1998 pod tytułem „Dookoła świata”. Obecnie w 2008 roku wydawnictwo Zysk i S-ka w serii „Naokoło świata” wydało Ma Jian *Czerwony pył*.

²⁵ S. Siekierski, „*Iskry*” – wydawnictwo młodzieżowe ..., s.198.

W 1960 roku „Iskry” zainicjowały następną serię reportaży o wyraźnym aspekcie publicystycznym – „Świat się zmienia”. Tematami poszczególnych książek były kraje znajdujące się w centrum zainteresowania opinii publicznej wskutek zachodzących w nich przemian lub wydarzeń politycznych, społecznych i gospodarczych. Książki z tego cyklu opisywały takie kraje jak: Kuba, Algieria, Kongo, Chiny, Ghana, Gwinea, Rodezja, Brazylia, Tunezja. Adresowana była do starszej młodzieży w wieku 16-17 lat. Wśród wielu pozycji znajdziemy: Jeana-Paula Sartre’a *Huragan nad cukrem*, Alfreda Hutchinsona *Ucieczka do Ghany*, Luisa E. Lomaxa *Bunt Murzynów*, Wojciecha Giełżyńskiego *Indonezja, archipelag niepokojów*, Wiesława Górnickiego *Podróż po garść ryżu*. Seria nie zyskała aprobaty czytelników. Nakłady (5-10 tysięcy egzemplarzy) większości tytułów nigdy nie zostały sprzedane²⁶. Jej wydawanie zakończono w 1972 roku.

Pochodną „Naokoło świata” była rozpoczęta w 1961 roku seria „ABC stolic świata”. Były to książki publicystyczne, bogato ilustrowane, łatwe w odbiorze, wydawane w nakładzie 20-30 tysięcy egzemplarzy. Poszczególne książki to swoistego rodzaju monografie nie tylko stolic, ale i krajów świata. Podawały one podstawowe, encyklopedyczne wiadomości z dziedziny polityki, gospodarki i kultury kraju, któremu były poświęcone, mówiły także o codziennym życiu ich mieszkańców. Autorami byli przede wszystkim znani dziennikarze i publicyści. W serii tej wydano m.in. *Paryskie ABC* Mirosława Azembskiego, *Watykańskie ABC* Jerzego Ambroziewicza, *Limańskie ABC* Elżbiety Dzikowskiej, *Tokijskie ABC* Olgierda Budrewicza, *ABC Oslo*, *Helsińskie ABC* i *Sztokholmskie ABC* Jerzego Fonkowicza. Tytuły poszczególnych rozdziałów zaczynały się od kolejnych liter alfabetu. Książki serii wyróżniał jednolity format i jednolite opracowanie graficzne. Wyróżnikiem graficznym była widokówka z opisywanej stolicy na obwolutcie. Kryzys w przemyśle poligraficznym w latach 80. bardzo zubożył estetycznie książki z tej serii. Nadmierne wydłużony cykl produkcyjny był zburą dla tych wydawnictw. Te kompendia wiedzy o poszczególnych krajach zawierały mnóstwo aktualnych informacji, które po latach wymagały aktualizacji²⁷. Seria przetrwała do końca lat 80.

W latach 1978-1989 publicystykę polskich autorów wydawano w cyklu „Reportaż”, ukazało się około 30 pozycji m. in. reportaże Michała Ogórka *Wy dostał się spod piły*, Stanisława Harasimiuka *Milionerzy i pomywacze*, *Nie ma tego złego*, Jerzego Lovella *Bliskie spotkania różnego rodzaju*, Krzysztofa Lisa *Furtka w polu*. Reportaże gościły też w cyklu z lat 1988-1989 „Oko w Oko z Życiem”, w którym wydano około 9 pozycji tj.: Marek Sariusz-

²⁶ K. Goldbergowa, *Lepienie plastra miodu*, „Prasa Polska” 1988, nr 6, s. 50-52.

²⁷ Eadem, *Z abecadłem w tytule*, „Prasa Polska” 1987, nr 9, s. 51-53.

Wolski *Cisza po życiu*, Jacek Snopkiewicz *Człowiek w bramie*, Waldemar Siwiński *Czarnobyl: od katastrofy do procesu*.

Zapoczątkowana w 1969 roku seria „Łowcy Sensacji” przetrwała do 1985 roku. Posiadała kolorową okładkę z charakterystycznym profilem głowy i stylizowanym okiem. Ukazywały się w niej reportaże poświęcone wydarzeniom bieżącym bądź historycznym dotyczące krajów z całego świata, często o zabarwieniu sensacyjnym: Władysław Pawlak *Księga zamachów*, Olgierd Budrewicz *Zupełnie jak w kinie*, Lucjan Wolanowski *Z zapartym tchem*, Elżbieta Dzikowska *Czarownicy*.

Seria międzywydawnicza „Biblioteka Literatury Faktu XXX-lecia” miała za zadanie udokumentowanie najwybitniejszych osiągnięć polskiego reportażu. Od 1973 do 1981 roku wydano w niej: Stanisława Zielińskiego *Spirytus z tureckim pieprzem*, Andrzeja Wędrzyńskiego *Umarli rzucają cień*, Jerzego Krzysztonia *Cyrograf dojrzałości*. Książki z tej serii charakteryzowała żółta okładka z fotografią i fragmentem tekstu.

W 1959 roku Wydawnictwo „Iskry” zaczęło publikować serię „Biblioteka Niezapominajki”. Znakiem jej na okładce była litera N z kwiatkiem. Opisywała ciekawe postacie i wydarzenia z najnowszej historii Polski. Jedną z pierwszych książek w tej serii, Andrzeja Ślisza *Patent na Polaka* przedstawiała działalność Wojciecha Kętrzyńskiego, obrońcy polskośći Mazur. Z innych pozycji należy wymienić: Krzysztofa Dunin-Wąsowicza *Dziennik Dawida Sierakowiaka*, Moniki Warnęskiej *Ulica dzieci wrzesińskich*. Książki te miały oddziaływać emocjonalnie, poprzez ciekawą fabułę i walory literackie przybliżyć młodemu czytelnikowi wydarzenia historyczne. Mały pięciotysięczny nakład nie zapewnił jej trwałego miejsca na rynku wydawniczym. W serii ukazało się około 27 pozycji, nie zyskała ona jednak powodzenia wśród czytelników i została zakończona w 1967 roku.

W 1959 roku pojawiła się „Biblioteka powszechna”. Wydawano w niej literaturę piękną, wspomnieniową, społeczno-polityczną i popularnonaukową np. Ethel L. Voynich *Szerszeń*, Jan Brzechwa *Gdy owoc dojrzewa*. Wydawana była w nakładzie 20 tysięcy egzemplarzy, do 1967 roku.

Nie zyskała także szerszego uznania czytelników seria „Szkice z historii ruchu młodzieżowego w Polsce”, która ukazywała się w latach 1961-1968. Wydawano w niej pozycje ukazujące ruch młodzieżowy np.: Romana Toruńczyk *Z dziejów rewolucyjnych walk młodzieży w latach 1929-1933*, Julian Konar, Czesław Kozłowski *ZWM w walce o niepodległość i demokrację w okresie okupacji hitlerowskiej*. Poszczególne tytuły powstawały w wyniku współpracy Wydawnictwa z odpowiednią sekcją Zakładu Historii Partii, były wykorzystywane przez działaczy Związku Młodzieży Socjalistycznej do szkoleń politycznych. Wydano 7 pozycji, a ich nakład wyniósł 5 tysięcy egzemplarzy.

Seria „Biblioteka Uniwersytetów Robotniczych” pomyślana była jako pomoc dla słuchaczy Uniwersytetów Robotniczych ZMS. W latach 1959-1960 wyszły 4 pozycje m. in. Jerzy Wiatr *Na tropach antyludzkiego mitu*, Zygmunt Bauman *Z dziejów demokratycznego ideału*. Wydawana była w nakładzie 5 tysięcy egzemplarzy i w 1960 roku została przekształcona w serię „Wiedza, Kultura, Społeczeństwo” przeznaczoną dla znacznie szerszego kręgu czytelników. Ukazywały się w niej książki dotyczące szeroko pojętych spraw społecznych, psychologicznych i kulturalnych np. Stefan Garczyński *Sztuka rozmowy*, Zygmunt Bauman *Socjologia na co dzień*. Jej zadaniem była popularyzacja naukowego światopoglądu i ideologiczne oddziaływanie na młodzież.

Podobny profil miała seria „Co to jest”, która powstała w 1961 roku. Publikowano w niej książki popularnonaukowe z zakresu marksizmu adresowane do ludzi młodych, uczących się i doksztalających m. in.: Romuald Kudliński *Podstawowe zagadnienia ekonomii politycznej kapitalizmu*, Jerzy Wiatr *Prawa rozwoju społecznego*. Pozycje z tej serii miały wyjaśnić czytelnikowi „co to jest” komunizm, nacjonalizm, patriotyzm, rewolucja. Objaśniały wiele istotnych zagadnień życia społecznego i problemów z zakresu nauk humanistycznych. Autorami poszczególnych książek byli pracownicy naukowcy wyższych uczelni. Przeciętny nakład wynosił 10 tysięcy egzemplarzy, logo serii to znak zapytania z wpisaną nazwą serii. W 1968 roku „Iskry” zaniechały jej wydawania.

W miejsce poprzedniej rozpoczęto edycję nowej serii „Wszechnica społeczno-polityczna”. Były to broszury popularyzujące podstawowe zagadnienia marksistowskiej filozofii i socjologii, problemy ekonomiczne i etyczne. Przedstawiano w nich założenia organizacyjne i programowe ZMS, zwracano szczególną uwagę na system wychowania w duchu ideologii i etyki partyjnej. Była to seria szkoleniowa dla Wszechnicy Społeczno-Politycznej Związku Młodzieży Polskiej, podporządkowana programowi szkolenia tej organizacji. Ukazało się w niej np. Jerzy Wiatr *Prawa rozwoju społecznego*, Mieczysław Michalik *Moralność i ekonomika*. Wydawanie zakończono w 1973 roku.

W „Bibliotece Postępowego Wychowania” od 1958 roku wspólnie z Towarzystwem Szkoły Świeckiej wydawano prace pedagogów, pisarzy, filozofów polskich i obcych dotyczące problemów pedagogiki. Publikowano wiele prac autorów o zdecydowanie antyklerykalnych poglądach takich jak Nadzieży Krupskiej *Praca i wychowanie*, czy Jerzego Broszkiewicza *Pożegnanie z katechizmem*. Odbiorcami tych książek mieli być nauczyciele, rodzice, działacze oświatowi i młodzieżowi. Seria przestała ukazywać się w 1963 roku, wydano w niej około 15 tomów.

Inną serią traktującą o wielkich uczonych i odkrywcach, o ich pracach i wynalazkach, była zainicjowana w 1960 roku seria „Człowiek poznaje świat”. Wydawano w niej książki popularnonaukowe z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych oraz zbeletryzowane biografie wielkich badaczy i odkrywców. Opublikowano m. in. opracowania o Kolumbie, Edisonie, o zdobyciu bieguna i podboju kosmosu. Cechą wyróżniającą serii był jednolity format oraz znak graficzny – otwarta dłoń ze stylizowaną siatką kuli ziemskiej i zakreśloną strzałką wskazującą nazwę wydawnictwa. Przeciętny nakład wynosił od 5 do 10 tysięcy egzemplarzy.

Wydawnictwo „Kto, kiedy, dlaczego” powstało z inicjatywy czytelników. W odpowiedzi na ankietę *Kalendarza Iskier* do redakcji wpłynęło około 35 tysięcy pytań z różnych dziedzin. Postanowiono odpowiedzieć przynajmniej na część z tych pytań i tak powstało wydawnictwo o charakterze encyklopedycznym. W latach 1956-1961 wydano 4 tomy w nakładzie od 20 do 50 tysięcy egzemplarzy.

„Iskry” stale wzbogacały swoją ofertę wydawniczą. W 1977 roku zaczęto wydawać cykl książek religioznawczych. „Czarna seria religioznawcza” obejmowała popularnie opracowane książki na temat różnych religii i kultur odległych ludów, ich dziejów i wierzeń. Wydano w niej m.in. Zenona Kosidowskiego *Gdy słońce było bogiem*, *Królestwo złotych łez*, *Opowieści biblijne*, *Opowieści ewangelistów*. Autorami książek byli rodzimi autorzy. Książki miały być popularnonaukowe, dostępne dla szerszej grupy czytelników. W konsekwencji jednak często wychodziły dzieła napisane bardzo fachowym językiem, prace o charakterze naukowym obarczone tysiącami szczegółów zupełnie nie zrozumiałych dla laików. Mimo to wydawnictwo cieszyło się wielkim powodzeniem²⁸. Seria charakteryzowała się jednolitą, atrakcyjną szatą graficzną – czarną okładką. Wydano tu do połowy lat 80. m. in.: Bogusława Gierlacha *Sanktuaria słowiańskie*, Wandy Markowskiej *Mity Greków i Rzymian*, Stanisława Piłaszewicza *Afrykańska Księga Rodzaju*, Andrzeja Tokarczyka *Protestantyzm*, Marii Składankowej *Bohaterowie, bogowie i demony dawnego Iranu*.

Seria „Za Pan Brat” była wydawana od 1963 roku, początkowo w kooperacji z NRD-owskim wydawnictwem „Urania”, a od 1979 samodzielnie. Ukazały się w niej m. in. tomy: *Z chemią za pan brat*, *Z fizyką za pan brat*, *Z biologią za pan brat*²⁹. Seria miała twardą okładkę, z ukośnie biegnącym tytułem na czarnym tle. Ostatni tom ukazał się w 1992 roku.

²⁸ M. Borczak, *Pradzieje, legendy i co dalej*, „Nowe Książki” 1981, nr 3, s. 56-58.

²⁹ I. Janowska, *Zajmują, bawią, uczą...*, „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” 1982, nr 11, s. 4.

„Książka z Płytą” – w takim cyklu od 1978 do 1981 roku były wydane poezje Władysława Broniewskiego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Juliana Przybosia. Jednym z przedsięwzięć wydawnictwa było upowszechnianie poezji wśród młodzieży, szukano więc ciągle atrakcyjnych form jej wydawania. Tak powstały „Strofy o ...”. Zasadą porządkującą wybór wierszy był ich temat. Pozwalało to na zaprezentowanie rozmaitych poetyk, różnych sposobów przedstawiania zjawisk i wyrażania uczuć. Ukazały się: *Strofy o górach*, *Strofy o kwiatach*, *Strofy o pracy*, *Strofy o porach roku*. W latach 1978-1987 wydano około 10 książek z tej serii, w nakładzie 10-25 tysięcy egzemplarzy. Ze względu na sytuację ekonomiczną panującą w przemyśle poligraficznym, trudnościami z papierem itp. wydawnictwo przeżywało kłopoty. Wiele pomysłów edytorskich musiało pozostać zamrożonych lub poważnie zredukowanych. I tak musiało nastąpić znaczne ograniczenia w wydawaniu tych bardzo starannie przygotowanych książek.

W serii „Życie i Nowoczesność” wydawanej w latach 1974-1980, ukazywały się książki popularnonaukowe poruszające współczesne problemy naukowe i polityczne. Powstała ona w rezultacie współpracy wydawnictwa z redakcją „Życia Warszawy”³⁰. Wydano w niej około 10 publikacji w nakładzie od 3 do 10 tysięcy egzemplarzy m. in. Bogdana Misia *Komputer dla wszystkich*, Marii Cegielskiej *Zielona rewolucja*, Tadeusza Podwysockiego *Wielkie programy badawcze*, Zbigniewa Pietrusińskiego *Kierowanie własnym rozwojem*.

W popularnym w latach 70. cyklu „Przewodników Iskier” publikowano książki dotyczące różnych dziedzin wiedzy i działalności człowieka. Ukazało się m. in.: Mikołaja Kozakiewicza *Iskier przewodnik po młodości*, Karola Stromengera *Iskier przewodnik operowy*, *Iskier przewodnik sportowy*, Marii Lemnis, Henryka Vitry *Iskier przewodnik sztuki kulinarnej*.

„Współczesne życiorysy Polaków” to szkice i popularne biografie działaczy politycznych, budowniczych Polski Ludowej i wybitnych artystów. Seria ukazywała się od 1975 roku do 1985 roku. Każdy tomik liczył ok. 100 stron małego formatu³¹. Ukazały się biografie m. in.: Janka Krasickiego, Marii Dąbrowskiej, Leona Kruczkowskiego, Leona Schillera, Karola Szymanowskiego, Romana Dmowskiego, Wincentego Witosa, Władysława Sikorskiego.

Rzetelnych wiadomości z dziedziny nauk ścisłych i przyrodniczych w popularnym i atrakcyjnym opracowaniu dostarczała seria „Raporty z Granic

³⁰ [Wypowiedź dyrektora i naczelnego redaktora Państwowego Wydawnictwa „Iskry” Ignacego Gajewskiego] „Nowe Książki” 1974, nr 1, s. 5-6.

³¹ K. Wojciechowski, *Żywoty sławnych mężów*, „Oświata Dorosłych” 1980, nr 4, s. 248-249.

Poznania”. Ukazywała się od 1980 do 1989 roku. Wydawano w niej książki, które w przystępny sposób omawiały zagadnienia dotyczące medycyny, psychologii, fizyki, chemii, geologii, biologii, biotechnologii czy zastosowania komputerów np. *Tajemnice parapsychologii*, *Prawda i mity w fizyce*, *Kontynenty w ruchu*, *Oblicza nauki*, *Maszyny jak ludzie*. Znakiem serii na okładce była biała strzałka.

Cykl książek ankietowych ukazywał się od 1964 do 1973 roku, jako plon konkursów - ankiet czytelniczych ogłaszanych przez pisma warszawskie: „Życie Warszawy”, „Dookoła Świata”, „Argumenty” razem z Wydawnictwem „Iskry”. Książki przeznaczone były dla szerokich kręgów czytelników, głównie młodzieży, obejmowały przede wszystkim problematykę życia rodzinnego (*Jaka jesteś rodziną?*), warunki pracy (*Studiuję i pracuję zawodowo*, *Ja i mój zakład pracy*), awansu społecznego i kulturalnego młodego pokolenia (*Moje uniwersytety*). Serie wyróżniały małe fotografie na okładce oraz jednolity format.

W 1964 „Iskry” zainicjowały serię „Autentyków”. Były to „książki ludzi ciekawego życiorysu”, będące świadectwem autentycznych losów ludzkich. Obejmowały pamiętniki i wspomnienia. Ukazały się takie pozycje jak: Mieczysława Fogga *Od palanta do belcanta*, Anny German *Wróc do Sorrento?*, Szymona Kobylńskiego *Po imieniu*, *Noniusz: wspominki z życia zewnętrznego*, Henryka Panasa *Jak mi było u Andersa*. Seria przetrwała do 1988 roku, a jej znakiem graficznym była stylizowana pieczęć z nazwą.

Głównym adresatem książek Państwowego Wydawnictwa „Iskry” byli ludzie młodzi, stąd obecność w planach wydawniczych klasyki literatury młodzieżowej oraz współczesnych powieści dla młodzieży. W takiej właśnie tematyce specjalizowała się „Seria z kogutem”, skierowana do czytelnika w wieku szkolnym. Były to książki o tematyce historyczno-przygodowej, podróżniczej, sensacyjnej i moralno-obyczajowej autorstwa pisarzy z różnych krajów, obejmujące powieści dawne i współczesne, odznaczające się atrakcyjną fabułą, prezentujące zagadnienia z życia młodzieży w różnych krajach. Pierwsze książki z tego cyklu wydano w 1966 roku i były to m. in. *Wakacje Krosza* Anatolija Rybakowa i *Prządki księżycowe* Mary Stewart. Serię zaopatrzone w stały znak graficzny, publikowano w nakładzie 30-50 tys. egzemplarzy³². Książki wydawane były do końca lat 80 i cieszyły się dużym powodzeniem wśród młodzieży. Opublikowano m. in.: Natalii Rolleczek *Drewniany różaniec*, Stanisława Strumph – Wojtkiewiczza *Agent nr 1*, Jana Sedlaka *Sławetna XIIIb*, Slavko Pregla *Geniusze w krótkich spodenkach*.

³² E. Mrzygłocka, *Serie wydawnicze dla dzieci i młodzieży 1970-1982. Bibliografia*, Warszawa 1985, s. 103.

Klasykę literatury młodzieżowej wydawano w popularnej międzywydawniczej serii „Klasyka Młodych” od 1973 r. W cyklu tym prezentowano dorobek światowej literatury młodzieżowej m.in. dzieła pisarzy amerykańskich, angielskich, francuskich, niemieckich. W założeniu wydawców książki te miały służyć przede wszystkim czytelnikom pragnącym kompletować własny księgozbiór. Krótki wstęp występujący w każdej publikacji przedstawiał sylwetkę autora, jego twórczość oraz temat i problematykę książki. Poprzez wprowadzenie czytelnika w różne kręgi kulturowe, okresy historyczne i tradycje literackie seria odgrywała znaczącą rolę w kształtowaniu kultury literackiej młodzieży, przygotowaniu jej do odbioru dzieł klasyki światowej. Wydawnictwa te miały utrwaląć nawyk obcowania z książką, przyzwyczajając do poszukiwania lektur łączących walor atrakcyjności fabularnej z wartościami artystycznymi³³. Wydano: Marka Twaina *Przygody Hucka, Przygody Tomka Sawyera, Królewicz i żebrak*, Roberta Luisa Stevensona *Porwany za młodu, Kattriona*, Aleksandra Dumasa *Trzej muszkietierowie*, Jacka Londona *Biały kiel, Martin Eden*, Jamesa Olivera Curwooda *Włóczęgi północy*, Jamesa Coopera *Ostatni Mohikanin, Szpieg*, Ethela Liliana Voynicha *Szerszeń*, Borysa Polewoja *Opowieść o prawdziwym człowieku*, Henryka Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy*. Dużą wagę przywiązywano do strony edytorskiej³⁴. Seria miała ładną białą okładkę z charakterystycznym znakiem serii – głową autora z nazwiskiem oraz nazwą serii w kole. Cieszyła się dużym powodzeniem wśród młodzieży i przetrwała do 1990 roku. W „Bibliotece Młodych” w latach 1978-1989 ukazywały się w wysokich nakładach książki dla młodzieży napisane w Polsce Ludowej. Była to seria międzywydawnicza zainspirowana przez Naczelną Zarząd Wydawnictw.

W latach 1983-1987 zainicjowano serię „Prometeusz”, w której wydawano m. in.: Stanisława Brzozowskiego *Płomienie*, Stefana Żeromskiego *Szyfowe prace*, Williama Faulknera *Dzikie palmy*. Książki miały czarną okładkę, logo serii – rozerwany łańcuch oraz mały format, wydano około 6 pozycji.

Na szczególną uwagę zasługuje ogromnie poszukiwana przez młodzież seria „Fantastyka – Przygoda” – przedstawiająca literacką wizję przyszłości. Od 1968 roku wydawano w niej powieści i zbiory opowiadań z gatunku science-fiction, poczynając od ojca fantastyki naukowej Herberta George’a Wellsa, po najwybitniejszych współczesnych przedstawicieli tego gatunku prozy Stanisława Lema i braci Strugackich. W pierwszym okresie redaktorzy bardzo dbali o zachowanie równowagi pomiędzy autorami wschodnimi i zachodnimi.

³³ Tamże, s. 53.

³⁴ R. Waksmond, *Klasyka dziecięca dzisiaj*, w: *Po potopie. Dziecko, książka i biblioteka w XXI wieku. Diagnozy i postulaty*, red. D. Świerczyńska-Jelonek, G. Leszczyński i M. Zajac, Warszawa 2008, s. 24-32, s. 27.

Seria ta celnie trafiała w zainteresowania młodzieży pasjonującej się rozwojem nauki i perspektywami podboju kosmosu. Publikowano utwory aktualne, napisane niedługo przed ich ukazaniem się w polskim przekładzie, wydane w przyzwoitej szacie graficznej. W przypadku literatury science-fiction pojęcie aktualności ma większe znaczenie niż w przypadku innych gatunków literackich. Chodzi tu przede wszystkim o sprawę tzw. realiów technicznych i o samą wizję przyszłości, która bardzo się zmienia. Dlatego też, starano się oddzielić klasykę tego gatunku od literatury science-fiction powstającej współcześnie i powieści starsze wydawano w cyklu „Klasyka Fantastyki” np. Roberta Luisa Stevensona *Doktor Jekyll i pan Hyde*, Herberta George’a Wellsa *Wehikul czasu*. W serii „Fantastyka – Przygoda” wydano m.in. *Zagadka liliowej planety*, *Almanach opowiadań fantastyczno – naukowych*, *Koniec wieczności* Isaaca Asimova, *Poniedziałek zaczyna się w sobotę* Arkadija i Borysa Strugackich, *Zima Helikonii*, *Lato Helikonii* Briana W. Aldissa, *Gwiazda* Arthura C. Clarke’a oraz wiele książek Rogera Żelaznego. Książki z serii „Fantastyka – Przygoda” cieszyły się tak wielką popularnością, że przetrwała ona próbę czasu, istniała do końca lat 80. W latach 1970-1976 wydano 6 tomów antologii *Kroki w nieznanne* zawierającej opowiadania fantastyczne znanych zachodnich autorów. Ze względu na bardzo dużą popularność książek o tej tematyce „Iskry” wydawały w latach 1984-1987 również „Zeszyty fantastyczno-naukowe”³⁵, w dwóch cyklach, każdy po 12 broszur. Zeszyty wydawane były w masowych nakładach 150 tysięcy egzemplarzy, na lichym, gazetowym papierze. Publikowane opowiadania nie były już tak aktualne, należy je raczej zaliczyć do klasyki tego gatunku. Wydano m. in. takich autorów jak: Kirył Bułyczow, Stanley Weinbaum, Charles Tanner. W latach 1986-1988 wprowadzono również serię fantasy – „Magią i mieczem”, w której opublikowano około 6 poz. m. in. utwory Roberta E. Howarda.

Serię „Biblioteka Stańczyka” o charakterze humorystycznym powołano w 1957 roku. Obejmowała ona literaturę satyryczną i humorystyczną przeznaczoną dla starszej młodzieży i dorosłych. Wydano w niej kilkadziesiąt tomów zarówno pozycji oryginalnych polskich jak i przekładowych np. Michaiła Zoszczenki *Rozkosze kultury*. Początkowo ukazywały się w niej przedwojenne wybory polskich tekstów kabaretowych np. *W oparach absurdu* Juliana Tuwima i Antoniego Słonimskiego. Od 1978 roku zaczęto publikować także satyry rysunkowe m. in. Andrzeja Mleczki, Andrzeja Czeczota i Szymona Kobylińskiego. Opublikowano następujące teksty: Karela Capeka *Rok ogrodnika*, Jana Sztaudyngera *Raptularz zakochanych*, Agnieszki Osieckiej

³⁵ M. Pąkciński, *Science-fiction w odcinkach*, „Nowe Książki” 1986, nr 2, s. 95-97.

Żywa reklama, Wojciecha Młynarskiego *Róbmy swoje*. Wydawanie literatury rozrywkowej wzbogaciło w znacznym stopniu możliwość oddziaływania książki na szersze kręgi czytelników. Pod jej szyldem ukazały się m. in.: *Postępowiec*, *Przez okulary*, *Ucieczka na południe* Sławomira Mrożka, książki Stefanii Grodzieńskiej, Ludwika Jerzego Kerna, Stanisława Jerzego Leca, Jacka Sawaszkiewicza, Jerzego Afanasjewa, Eryka Lipińskiego. Wydano wspomnienia i anegdoty znanego aktora Igora Śmiałowskiego *Igor Śmiałowski opowiada*. Seria posiadała swój znak wyróżniający – głowę Stańczyka – i ukazywała się do 1986 roku.

Porcji rozrywkowej literatury sensacyjnej dostarczała wydawana od 1956 roku do końca lat 80. seria „Klub Srebrnego Klucza” proponująca powieści sensacyjne i kryminalne autorów polskich i obcych. Rodzimi twórcami, których utwory prezentowano byli m. in.: Zygmunt Zeydler-Zborowski, Tadeusz Kostecki, Helena Sekuła, Jerzy Edigey, Barbara Gordon, Andrzej Wydrzyński, Maciej Słomczyński (pseudonimy: Joe Alex i Kazimierz Kwaśniewski). W serii tej debiutował m. in. Ireneusz Iredyński (pseudonim Umberto Pesco). Pisarzy obcych reprezentowali przede wszystkim klasycy literatury sensacyjnej: Arthur Conan Doyle, Agata Christie, Dashiell Hammet, Georges Simenon. Przeciętny nakład wynosił 100 tys. egzemplarzy, a serię wyróżniała jednolita szata graficzna – czarna okładka, mały format i znak graficzny – klucz.

Seria „Ewa Wzywa 07” powstała w 1968 roku w wyniku konkursu zorganizowanego przez „Iskry” i Komendę Główną Milicji Obywatelskiej. Obejmowała krótkie powieści i opowiadania o tematyce sensacyjnej, popularyzując pracę Milicji Obywatelskiej³⁶. Na jej potrzeby opowiadania pisali m. in. Janusz Głowacki, Andrzej Szczypiorski, Aleksander Ścibor-Rylski, dziennikarze Wanda Falkowska, Kazimierz Koźniewski oraz klasycy polskiej powieści kryminalnej: Danuta Frey, Barbara Gordon, Helena Sekuła, Jerzy Edigey, Zygmunt Zeydler - Zborowski. Broszury z tej serii wydawane były co miesiąc na gazetowym papierze i w masowych 100 tysięcznych nakładach. Wyróżniała je jednolita szata graficzna – niebieska okładka oraz logo – „Powieść co miesiąc”, a w późniejszym okresie „Zagadka Sensacja” oraz numer zeszytu. Cieszyły się bardzo dużą popularnością wśród czytelników. Rozprowadzana była przez kioski „Ruchu” i księgarnie, rozchodził się cały nakład, a przy tym było wiele sygnałów, że jest on za mały. W trakcie wydawania tej serii wydawnictwo nieustannie odpowiadało na liczne listy i telefony od kolekcjonerów z całego kraju, którym „uciekł” któryś zeszyt

³⁶ L. Biliński, *Instytucje wydawnicze ...*, s. 126-129.

i nigdzie nie mogli go dostać³⁷. Pomysł serialu „07 zgłoś się” (powstał w latach 1976-1987) został oparty na tej popularnej serii, jej tomiki posłużyły za pierwowzory scenariuszy do wielu odcinków. Seria doczekała się badań prowadzonych przez Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej w Warszawie. Ankieta ukazała się w 1975 roku, w zeszycie nr 80³⁸. Łącznie wydano 146 zeszytów, ostatni ukazał się w 1989 roku. Seria zebrала również wiele krytycznych uwag, przede wszystkim za naiwny dydaktyzm oraz budowanie wątków kryminalnych według wzorów powieści zachodnich na kanwie polskiej rzeczywistości gospodarczej³⁹.

Wydawnictwo „Iskry” podjęło się też edycji książki kieszonkowej. Seria rozpoznawalna przez znak „człowiek w owalu” zapoczątkowała tę formę edytorską w Polsce. Pierwszą publikacją cyklu, a zarazem debiutem książki kieszonkowej w Polsce była *Wyspa Skarbów* Roberta Luisa Stevensona. Jej ukazanie zapowiedział „Express Wieczorny” notatką z 9 lutego 1966 roku pt. *Na razie wznowienie najpoczytniejszych pozycji*⁴⁰. Jak podaje R. Cybulski pozycja ta wydana została w maju 1966 roku w nakładzie 50 tysięcy egzemplarzy⁴¹. Książki, jakie wydawnictwo zaoferowało czytelnikom były już znane na rynku, sprawdzone w poprzednich wydaniach. Obejmowały szeroki wachlarz tytułów – od przygodowej, klasycznej literatury (R. L. Stevenson, J. Cooper) do nowszych opracowań popularyzujących historię (Z. Kosidowski, K. Brandys). Stosunkowo licznie reprezentowana była powieść wojenna (J. Meissner, J. Przymanowski), następnie książki przygodowe i podróżnicze, nowele sensacyjne i wreszcie książka kucharska. „Iskry” publikowały książki w ramach tej serii do 1975 roku.

Z powyższej charakterystyki wynika, że repertuar wydawnictw seryjnych był bardzo różnorodny i obejmował publikacje z zakresu nauk społecznych, literaturę popularnonaukową, poradniki, publicystykę krajową i zagraniczną, literaturę podróżniczą, reportażową, literaturę piękną w tym klasykę młodzieżową, literaturę sensacyjną, fantastyczno-naukową i satyryczną.

³⁷ J. Okopień, *O „Iskrach” – niekoniecznie jubileuszowo*, „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” 1977, nr 21/22, s. 12.

³⁸ E. Kłoc, *Współczesna polska powieść kryminalna w oczach jej odbiorców (na przykładzie serii „Ewa wzywa 07”)*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1981/1982, s. 111-132.

³⁹ S. Siekierski, *Książka literacka*, Warszawa 1992, s. 426.

⁴⁰ R. Cybulski, *Serie książek kieszonkowych ...*, s. 38.

⁴¹ Tamże.

Tabela 1

Zestawienie liczby tytułów serii wydawanych przez Państwowe Wydawnictwo „Iskry” w latach 1957 – 1992

Rok	Ogólna liczba tytułów	Liczba tytułów wydanych w serii	Procentowy udział tytułów wydanych w serii w całości produkcji
1957	164	27	16,46
1962	130	40	30,76
1967	162	53	32,71
1972	145	55	37,93
1977	117	46	39,31
1982	114	30	26,31
1987	127	33	25,98
1992	30	3	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Przewodnika Bibliograficznego* 1987 - 1992 i katalogów wydawniczych za lata 1952-1982⁴².

Jak wynika z powyższej tabeli, w bogatym dorobku oficyny tytuły publikowane w seriach stanowiły od 10% do 39% ogólnej liczby wydawanych tytułów.

Serie „Iskier” zawsze miały na okładce charakterystyczny znak lub nazwę. Tylko w jednym przypadku wydawnictwo zdecydowało się na numerację – „Ewa wzywa 07”.

Cykl „Naokoło świata” w repertuarze wydawniczym przetrwał najdłużej. Był pierwszą i najbardziej trafioną serią tego wydawnictwa. Inne jak „Ewa wzywa 07” po dziś dzień mają licznych zwolenników i czytelników. W Internecie działają kluby fanów tego gatunku – kryminału milicyjnego⁴³, a na rynku antykwarycznym bądź na aukcjach internetowych można spotkać książki wydawane w ramach tych serii.

⁴² *Katalog „Iskier” 1952-1972*, Warszawa 1973; *Katalog „Iskier” 1973-1982*, Warszawa 1988.

⁴³ *Klub MOrd – Klub Miłośników Powieści Milicyjnej – Polski kryminal, recenzje i opracowania* [online] [data dostępu: 2.04.2009] dostępny w Internecie: <<http://www.klubmord.com>>.

Rola serii wydawniczych w kształtowaniu nawyków czytelniczych wśród dzieci i młodzieży jest szczególnie duża. Książka umożliwia młodemu czytelnikowi poznanie świata. Pomaga w kształtowaniu nowych wyobrażeń i pojęć, przekazuje wiedzę o świecie i ludziach. Pojawienie się serii wydawniczej zawsze wiąże się z obietnicą otrzymania przez czytelnika rzetelnej i pogłębionej, o nowe spojrzenia i opinie, wiedzy na dany temat. Wydawnictwo decydując się na wydawanie książek w serii bierze na siebie odpowiedzialność za odpowiedni dobór tytułów do danej serii. Dla niewyrobionego młodego czytelnika jest to duże ułatwienie przy doborze lektury. Służebna rola wydawnictwa sprowadza się w tym wypadku do poszukiwania – niejako w zastępstwie czytelnika – najlepszych i celnych tekstów. Czytelnik zainteresowany jednym tytułem może oczekiwać że inne tytuły również zaspokoją jego zainteresowania. Z drugiej strony drzemiące w czytelniku zamiłowania kolekcjonerskie sprawiają, że chętnie sięga po wszystkie książki wydane w serii. Wydawnictwo „Iskry” poprzez bogaty i różnorodny repertuar serii niewątpliwie przyczyniło się do pogłębienia zainteresowań i ukształtowania gustów czytelniczych wielu pokoleń młodzieży na przestrzeni swojej czterdziestoletniej działalności.

Urszula Kowalewska

THE ROLE OF BOOK SERIES FOR EXAMPLE OF THE NATIONAL PUBLISHING HOUSE “ISKRY” IN 1956-1992

The author of the text presents various thematic book series published by the National Publishing House “Iskry”, existing in Poland from 1952 to 1992. It used to publish literature for young people at the age of 16 to 18, first of all books of contemporary writers, future writers, reporters and popularizers of science. In the activity of “Iskry”, different series and cycles became the most important. They were introduced on the publishing market in 1956. The wide range of series was very rich and covered social-political literature, ideological literature, and travel, memory, report, adventure, sensational, science-fiction and satirical literature.

The important role of book series in popularization of reading among young generations is also discussed in this article. The role of book series in molding of reading habits between children and youth seems to be important and essential. Deciding for publishing of book series, “Iskry” became responsible for the best choice of titles connected with them. It is very useful for an unexperienced reader because it helps doing choice of the best literature.